

TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE HAZIR GİYİM ENDÜSTRİLERİ ÜRETİM DALGALANMALARININ İKTİSADİ KONJONKTÜRE ETKİSİ

Gökhan KARABULUT

İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Yardımcı Doçent Dr.

THE IMPACT OF PRODUCTION CYCLES OF THE TEXTILE AND APPAREL INDUSTRIES ON GENERAL BUSINESS CYCLES IN TURKEY.

Abstract: The aim of this paper is to analyze the impact of production cycles of the textile and apparel industries on general business cycles in Turkey. There are two important agreements which affect these industries competitiveness in last decade. ATC Agreement has a serious negative impact on these industries. In 1994, WTO countries agreed to phase out the use of import quotas on goods in the textile and clothing industries in 2005. After a transition period all restrictions on world textile and apparel trade were ended in 2005. Therefore when we consider the GNP share of these industries in Turkish economy it became important to examine the impact of these industries on general business cycles in Turkey. This study empirically estimates the relationship between textile and apparel industries and general business cycles in Turkey by using ARCH Methodology and analyze business cycle structure of these variables.

Keywords: Business Cycles, Turkish Textile Industry, Turkish Apparel Industry.

TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE HAZIR GİYİM ENDÜSTRİLERİNİN ÜRETİM DALGALANMALARININ İKTİSADİ KONJONKTÜRE ETKİSİ

Özet: Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de Tekstil ve hazır giyim sektörünün konjonktürel dalgalanmalarının, genel iktisadi konjonktüre etkilerini analiz etmektir. Son on yılda bu endüstrilerin rekabet düzeyini etkileyen iki önemli gelişme olmuştur. Bunlardan ilki olan Gümrük Birliği Anlaşmasının (EU-Gustom Union Agreement) olumlu etkilerine rağmen Dünya Ticaret örgütü (WTO) , Uruguay toplantısında imzalanan ATC (Agreement on Textiles and Clothing) anlaşmasının, Türk tekstil ve hazır giyim endüstrilerini zora soktuğu söylenebilir. Bu iki endüstrinin GSMH içindeki payı göz önünde bulundurulduğunda bu gelişmenin konjonktürel yapıda değişikliklere yol açması kaçınılmazdır. Dolayısıyla ampirik analiz aşamasında Türkiye İmalat Sanayi ile bu iki endüstrinin üretim dalgalanmaları arasındaki istatistiki ilişki, ARCH metodu ile incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Konjonktür Dalgaları, Türkiye Tekstil Endüstrisi, Türkiye Hazır Giyim Endüstrisi.

I. GİRİŞ

Türk tekstil ve hazır giyim endüstrilerinin, ihracat performansı, istihdam yaratma potansiyeli ve imalat sanayi içindeki payı göz önünde bulundurulduğunda, son yıllarda Türkiye ekonomisi için öneminin, gittikçe arttığı söylenebilir. Türkiye için böylesine hassas bir konumda olan bu endüstrilerin, artan uluslararası rekabete karşı alacağı pozisyonun, sürdürülebilir büyüme açısından dikkatle izlenmesi kaçınılmazdır. 2005 yılı başında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeleri arasındaki, hazır giyim ve tekstil ticaretinin, kotalardan muaf olması ve Çin, Hindistan gibi düşük maliyetle çalışan Asya ülkelerinin daha 2005 gelmeden Türkiye'nin ihracat pazarlarında önemli bir pazar payına sahip hale gelmesi, Türkiye ekonomisini gelecekte bekleyen bazı tehlikelere işaret etmektedir.

Hazır giyim ve tekstil ticaretinde gümrük vergisi ve kotaların kalkmasının Türkiye ekonomisi üzerindeki ilk beklenen etkisi, ihracat gelirlerinde bir miktar azalma ve dış ticaret açığındaki artmadır. Fakat burada önemli olan bir diğer sorun, bu durumun, bir iktisadi krize yol açma olasılığıdır. Türkiye'nin iktisadi büyümesi son 15

yılda iki büyük finansal krizle kesintiye uğramıştır. Hazır giyim ve tekstil endüstrilerinden kaynaklanacak bir iktisadi krizin, geçmişte yaşanan krizlerden ayırt edici özelliği ise, yaratacağı işsizliğin daha büyük olmasıdır. Bunun nedeni, Türk hazır giyim ve tekstil endüstrilerindeki istihdamın, toplam istihdama oranının yüksekliğidir.

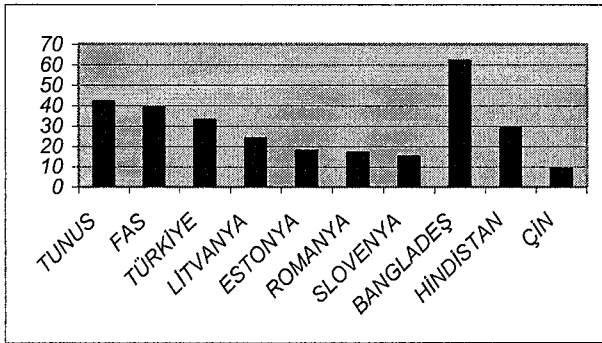
Türkiye'nin, önümüzdeki dönemde nasıl bir hazır giyim sektörü yapılanmasını gerçekleştireceği, geçmişten günümüze taşınan yapısal makroekonomik sorunların nasıl çözümleneceğine de sıkı sıkıya bağlıdır. Türk hazır giyim ve tekstil sektörlerinin rekabetçi düzeyini etkileyen temel sorunlarının başında, hiç kuşkusuz izlenen makroekonomik politikalar gelmektedir.

Bu çerçevede, 2. bölümde Türk Tekstil ve Hazır giyim endüstrilerinin rekabetçi yapısı analiz edilecektir. 3. bölüm ise ampirik analiz bölümüdür. Bu bölümde öncelikle imalat sanayi ve alt endüstrilerin (otomotiv endüstrisi, tekstil endüstrisi, Hazır giyim endüstrisinin) üretim düzeylerinin, uzun dönem büyüme trendinden yüzde sapmaların nasıl farklılaştığını incelenmektedir. Bu değişkenlerin volatilitelerinin karşılaştırılması sonucunda

hangi değişkenlerin istikrar yaratma açısından olumlu etkileri olduğu incelenmiştir. imalat sanayisindeki konjonktürel hareketler, sanayi ortalaması olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla imalat sanayisindeki konjonktürel hareketler ve genel konjonktür hareketleri yoğun bir paralellik arz edecektir. Bu nedenle, hem endüstriyel üretim seviyesindeki dalgalanmalar, hem de istikrarsızlık düzeylerini karşılaştırmak ve sanayide ortalama istikrarsızlık düzeyini belirtmek için bir kriter olarak kullanılmıştır. Böylece ele alınan alt sektörlerin imalat sanayi ile ilişkileri incelenirken dolaylı olarak genel iktisadi konjonktürle ilişkileri de incelenmektedir. Analiz ARCH metodu yardımıyla bu değişkenlerin volatiliteleri arasındaki istatistiksel ilişkilerin anlamlılığı test edilmiştir. 4. bölüm ise sonuçların sunulduğu bölümdür.

II. TEKSTİL VE HAZIR GIYIM ENDÜSTRİLERİNDE ARTAN REKABET

2003 yılında, Türkiye’de tekstil ve hazır giyim endüstrilerindeki kayıtlı istihdamının toplam istihdama oranı % 11, bu rakamın tahmin edilen kayıt dışı değeri ise % 33’dir. GSMH içinde bu sektörlerin toplam payı % 9.8 ve toplam ihracat içindeki payı ise % 35’dir [1]. Bu rakamlar, istihdam ve cari işlemler dengesi açısından, tekstil ve hazır giyim endüstrilerinin Türkiye için çok önemli olduğunun dikkate değer bir göstergesidir. Yaratılan istihdam açısından bu sektörler, sadece Türkiye için değil, birçok gelişmekte olan ülke için de önem arz etmektedir (Grafik.1).

Grafik.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sektörlerindeki İstihdamın Toplam İstihdama Oranı

Kaynak: Karabulut, G.; Bilgin M.H. & Arı S. (2004). *Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücünü Artırıcı Politika Önerileri*. İstanbul: Om Yayınevi, 95 [2].

Dünyada son on yılda Türk tekstil ve hazır giyim endüstrilerinin rekabetçi yapısını etkileyen önemli gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerden biri Türkiye’nin 1994’de imzaladığı Gümrük Birliği Anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile birlikte Türkiye dünyanın en büyük pazarlarından birine ihracat yapmak için önemli bir rekabet avantajı elde etmiştir. Bu endüstrilerin rekabetçi

yapısını etkileyen bir diğer önemli gelişme ise ATC anlaşmasıdır.

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-World Trade Organization) Uruguay toplantısında varılan anlaşma çerçevesinde (ATC-Agreement on Textiles and Clothing-Tekstil ve Giyim Anlaşması), tekstil ve konfeksiyon ürünlerine uygulanan miktar kısıtlamaları 1995’den itibaren tedricen kaldırılmış ve 1 Ocak 2005 yılında dünya tekstil ve hazır giyim ticareti miktar kısıtlamaları olmaksızın yürütülmeye başlamıştır.

Bu anlaşma yürürlüğe girmeden önce geçerli olan Çoklu Elyaf Anlaşmasında (MFA-Multi-fibre Agreement) ise bu tarz kısıtlamaların uygulanması mümkünken, Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşmasına göre, 1995-2005 arasında kademeli bir kota indirimi öngörülmüştür. Buna göre sistem 3 fazdan oluşmaktadır [3].;

1.faz : 1 Ocak 1995-31 Aralık 1997 arası

2.faz: 1 Ocak 1998-31 Aralık 2001 arası

3.faz: 1 Ocak 2002-31 Aralık 2004 arası

1. Fazda çok az üründe kotalar kaldırılmıştır ve bu ürünler dünya genelinde zaten az kota uygulanan ürünlerdir. 2. Fazda kota indirimleri devam etmiş ve 3. Fazın sonuna gelindiğinde Dünya Ticaret Örgütü üyesi ülkeler arasında kotalar tamamen kalkmıştır.

Böylece, DTÖ, Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması çerçevesinde, 10 yıldır devam eden liberalizasyon süreci çerçevesinde, AB ülkelerinin de üçüncü ülkelere yönelik olarak uyguladığı ve Türkiye’nin de uyum sağladığı kota, gözetim önlemleri ve miktar kısıtlamalarının kalkması ile birlikte, gerek AB pazarında, gerekse diğer tekstil hazır giyim pazarlarında rekabet artmıştır. 3. faza kadar AB ülkelerinin tekstil ve hazır giyim ithalatında ilk sırada olan Türkiye 2002 yılından itibaren sıralamadaki yerini Çin’e kaptırmıştır. Gümrük Birliği anlaşmasının ve bölgeye yakınlığın avantajlarından yararlanan Türkiye’nin, 1 Ocak 2005’den itibaren, Çin ve Hindistan gibi maliyet avantajlarına sahip bazı ülkelerle rekabet etmesi çok zor görünmektedir.

Tablo.1 ve 2’de görüldüğü gibi AB’nin tekstil ve hazır giyim endüstri ürünlerinde yaptığı ithalatta Çin Türkiye’nin önünde yer almaktadır. Hindistan, Pakistan’ın yanı sıra, Çek Cumhuriyeti, Romanya gibi bazı Doğu Avrupa ülkeleri de Türkiye’nin bu pazarda önemli rakipleridir.

Tablo.1. AB Pazarı Tekstil İthalatında Önde Gelen Ülkeler

Tekstil	Değişim		
	2003	2002	2003
Çin	2764	15	31
Türkiye	2509	10	24
Hindistan	1888	-8	16
Pakistan	1363	12	22
Çek Cum.	1166	7	23
Endonezya	478	-3	-6
Romanya	336	26	43

Kaynak: WTO. (2004). *Trade Statistics*. New York: World Trade Organisation [4].

Tablo.2. AB Pazarı Hazır Giyim İthalatında Önde Gelen Ülkeler

Hazır Giyim	Değişim		
	2003	2002	2003
Çin	12364	15	26
Türkiye	8325	22	26
Romanya	4160	17	20
Bangladeş	3453	2	35
Tunus	3084	6	12
Hindistan	3012	6	19
Fas	2815	4	14

Kaynak: WTO. (2004). *Trade Statistics*. New York: World Trade Organisation [4].

Bu endüstrilerde Türkiye'nin pazar yitirmesinin en önemli nedeni, maliyet dezavantajıdır [5]. Dünya genelinde, hazır giyim üretiminin işgücü maliyetlerinin ucuz olduğu ülkelere, ağırlıklı olarak da büyük pazarlara yakın ülkelere kaydığı görülmektedir. Dünya tekstil ve hazır giyim yatırımlarının yoğunlaştığı Çin, Güney Kore, Hindistan gibi ülkelerde üretim girdilerinin ucuzluğu, yabancı yatırımların bu ülkelere akmasına neden olmakta ve artan yatırımların da yardımıyla dünya hazır giyim ticareti pastasından, bu ülkeler, her geçen yıl daha fazla pay almaktadırlar [6]. Diğer taraftan, Avrupa Birliği ülkelerindeki hazır giyim üretici ve ihracatçıların, üretimlerini işçilik ücretlerinin ve coğrafi yakınlıklarından dolayı taşıma maliyetlerinin düşük olması sebebiyle Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'a kaydırmaktadırlar. ATC anlaşmasının yürürlüğe girmesi ise Türkiye'yi rekabet açısından daha da zor bir konuma sokmaktadır.

Elde edilebilen en yeni veriler ışığında, maliyetleri bazı rakip ülkelerle kıyasladığımızda; gerek elektrik, gerekse işçilik maliyetleri açısından Türkiye'nin dezavantajlı olduğu açıkça görülmektedir (Tablo3-4). ATC anlaşmasından önce, özellikle Çin, önemli teknoloji yatırımları yapmış ve işgücü verimliliğini arttırmıştır [7]. Dolayısı ile ucuz işçilik ve düşük verimlilik ikileminden kurtulmuştur. 1990'lı yıllarda Çin'in bir diğer önemli

dezavantajı ise üretim kalitesi olmuştur. Fakat 2000'den sonra bu konuda da büyük ilerlemeler kaydeden Çin, ATC anlaşmasının verdiği rahatlığın da yardımıyla, Türkiye'yi tüm pazarlarda zorlamaktadır [8].

Tablo.3. Seçilmiş Bazı Ülkelerde İşgücü Maliyeti Kıyaslamaları (2002)

	Çin (Kıyı Kesimi)	Çin (Ana Karada)	Hindistan	Meksika	İtalya	Türkiye	Fas	Portekiz
Doğrudan Ücretler*	3.30	1.88	18.08	15.13	8.71	1,814,482	12.89	2.90
Saat Başı Toplam Maliyet*	5.75	3.43	27.68	22.09	14.74	2,874,199	20.92	5.06
Toplam Maliyet**	0.69	0.41	0.57	2.30	15.60	2.13	1.89	5.36

* Yerel para birimi ile.

** US \$ cinsinden.

Kaynak: (2003). *World Textile and Apparel Trade Production Trends. Textile Outlook International*, 323, March-April, 36-37 [3].

Tablo.4. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Elektrik Maliyetleri (Kwh/\$)

	1994	1995	1996	1997	2001/4.Çeyrek
İtalya	0.091	0.093	0.101	0.094	0.09
Türkiye	0.077	0.076	0.85	0.077	0,0805
Meksika	0.047	0.031	0.038	0.048	0.05
Çin	0.068	0.072	0.068	0.040	0.039
Hindistan	-	-	-	-	0.07

Kaynak: Tan, B. (2001). *Overview of the Turkish Textile and Apparel Industry*. Boston: Harvard Center for Textile and Apparel Research, December, .39 [9]. (Güncel veriler eklennmiştir)

Şüphesiz sürekli Pazar kaybeden bu endüstrilerin Türkiye ekonomisine önemli etkileri olacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, Türk tekstil ve hazır giyim endüstrilerinin, içinde buldukları rekabet zorluklarının tespitinden ziyade, bu durumun Türkiye ekonomisine etkilerini tahmin etmektir. Dolayısıyla ampirik analiz bölümünde, imalat sanayi ve alt endüstrileri üretim düzeylerinde uzun dönem büyüme trendinden yüzde sapmaların krizler öncesi ve sonrasında nasıl farklılaştığını gösterilecek ve ardından İmalat sanayisindeki konjonktürel hareketleri incelenerek, Türkiye ekonomisinin konjonktürel yapısında bu sektörlerin olası etkileri incelenecektir.

III. AMPİRİK ANALİZ

Endüstriyel dalgalanmalar, genel konjonktürden etkilendikleri gibi, endüstriye özel şartların da kısıtı altında olmaktadır. Bu bağlamda, ele alınan 1987–2003 yılları arasındaki konjonktürde, Türkiye'de, endüstrilerin ithalatçı ve ihracatçı olarak iki temel

kategoride ayrıştıkları ve genel ekonomik konjoktüre farklı tepkiler gösterdikleri görölmektedir. Bu çalışmada özel olarak üç endüstri ele alınacaktır. Bu endüstrilerden tekstil endüstrisi ve hazır giyim endüstrisi ihracatçı endüstrilerdir. Ele alınacak diğer endüstri ise, otomotiv endüstrisidir. Otomotiv endüstrisi 2001 krizine kadar tipik bir ithalatçı endüstri gibi davranırken, krizden hemen sonra, endüstriyel ihracat hacmi ithalatın üstüne çıkmıştır. Ama ele alınan dönemin büyük bir kısmında otomotiv endüstrisi bir ithalatçı endüstri gibi davranmaktadır. Çalışmada inceleme konusu olan hazır giyim ve tekstil endüstrilerinin yanı sıra, otomotiv endüstrisinin analize alınmış nedenlerinden ilki, ele alınan ihracatçı endüstrilerin, ithalatçı bir endüstri ile karşılaştırılması olanağını bize vermesidir. İkinci bir neden ise, otomotiv endüstrisinin, diğer iki endüstriye göre çok daha az istihdam yaratan bir sektör olmasıdır. Hazır giyim ve tekstil sektörlerinin Türkiye emek piyasasındaki önemi ikinci bölümde belirtilmişti. Otomotiv endüstrisi, tam tersi bir özelliğe sahip olması nedeniyle analizde ele alınan, üçüncü alt endüstri olmuştur.

Endüstriyel dalgalanmalar ve genel ekonomik konjoktür arasındaki ilişkiler, ele alınan her endüstriye özel dalgalanmalar ve imalat sanayi üretimindeki dalgalanmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. değişkenlerin volatilitelerinin karşılaştırılması sonucunda hangi değişkenlerin istikrar yaratma açısından olumlu etkileri olduğu incelenmiştir. İmalat sanayisindeki konjoktürel hareketler, sanayi ortalaması olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla İmalat sanayisindeki konjoktürel hareketler ve genel konjoktür hareketleri yoğun bir paralellik arz edecektir. Bu nedenle, hem endüstriyel üretim seviyesindeki dalgalanmalar, hem de istikrarsızlık düzeylerini karşılaştırmak ve sanayide ortalama istikrarsızlık düzeyini belirtmek için bir kriter olarak kullanılmıştır. Böylece ele alınan alt sektörlerin imalat sanayi ile ilişkileri incelenirken dolaylı olarak genel iktisadi konjoktürel ilişkileri de incelenmektedir. Buna ek olarak doların reel değerindeki dalgalanma da ihracatçı tekstil ve hazır giyim ile ithalatçı otomotiv endüstrilerindeki dalgalanmaları etkileyen ve bu endüstriyel dalgalanmaların farklı tepki vermeleri gereken bir faktör olarak ele alınmıştır.

III.1. Veriler

Veriler T.C. Merkez Bankasının internet sitesinden elde edilmiştir. Sanayi Üretim Endeksleri, Tüketim, İthalat ve İhracat düzeyleri, TEFE endeksi (1987 =100) ve Merkez Bankası döviz kurlarından A.B.D. Doları serileri kullanılmıştır. Örneklem kümesi üç aylık frekansta olup 1987:Q1 ile 2005:Q1 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Bazı verilerin son dönem değerleri bulunmadığı için veri kümesinde yeknesaklığı sağlamak amacıyla 2004 yılının 2. çeyreğine kadar olan veriler kullanılmıştır.

Doları reel değeri hesaplanırken iki aşamalı bir yöntem kullanılmıştır. İlk aşamada alış ve satış fiyatlarının ortalaması hesaplanmıştır. İkinci aşamada ortalama döviz kurları TEFE endeksine göre deflate edilmiştir. Bu işlemin sonucunda 1987 birinci çeyreği 100 değerini almak şartıyla bir reel dolar kuru endeksi oluşturulmuştur.

Verilerin, ampirik çalışmaya hazırlık amacıyla, ilkönce logaritmaları alınmış, sonra mevsimsellikten arındırılmıştır. Mevsimsellikten arındırılmış seriler iki temel bileşenden oluşmaktadır. İlki uzun dönem büyüme trendini göstermektedir ki, bu trend Hodrick Prescott (HP) Filtresi kullanılarak elde edilmektedir. İkinci bileşen ise uzun dönem denge trendi etrafındaki dalgalanmalardır ki, bu ise, endüstriyel konjoktürel vermektedir. Bu çalışmanın amacı endüstriyel üretim ve genel iktisadi faaliyet düzeyindeki konjoktürel hareketlerin karşılıklı ilişkisini araştırmak olduğundan, ampirik analizde kullanılacak veriler mevsimsellik yanında uzun dönem trendden de arındırılmalıdır. Bu amaçla mevsimsellikten arındırılmış serilerden HP trendi çıkartılarak endüstriyel dalgalanmaların değerleri çıkartılmaktadır. Burada önemli bir nokta, hesaplanan konjoktürel hareketlerin uzun dönem büyüme trendinden yaklaşık yüzde sapmalar olarak bulunmasıdır. Bunun sebebi başta serilerin logaritmik değerlerinin alınmasıdır.

Mevsimsellikten arındırma işlemi de NBER'in bu konuda kullandığı Census X-12 programı vasıtasıyla hesaplanmıştır. Bu program serilerin otokovaryans ve otokorelasyon değerlerini kullanarak mevsimsellikleri hesaplamaktadır. Burada, uygulanan metodun ayırıcı noktası, mevsimsellik değerlerinin zaman içinde değişebileceğini dikkate almasıdır. Bu ise konjoktür analizinde önemli bir yer tutmaktadır. Makalede ele alınan değişkenlerin büyük şoklarda oluşan hata terimleri ile küçük şoklarda oluşan hata terimleri farklı bir şekilde kümeleştikleri için analizde ARCH metodu kullanılmıştır.

III.2. Değişkenler

Analizde kullanılan değişkenler, ilgili iktisadi serilerin konjoktürel hareketlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, açıklanması gereken önemli bir husus, bu değişkenlerin trendden yüzde sapmalar olarak tanımlandığıdır. Dolayısıyla hacimsel büyüklükler değil oransal büyüklükler kullanılmaktadır.

Aşağıdaki değişkenler ampirik analizde kullanılmıştır:

DTEKSTIL: Tekstil endüstrisi üretimindeki konjoktürel hareket

DIMAL: İmalat sanayi endeksindeki konjoktürel hareket

DGIYIM: Hazır giyim endüstrisi üretimindeki konjonktürel hareket

DOTO: Otomotiv endüstrisi üretimindeki konjonktürel hareket

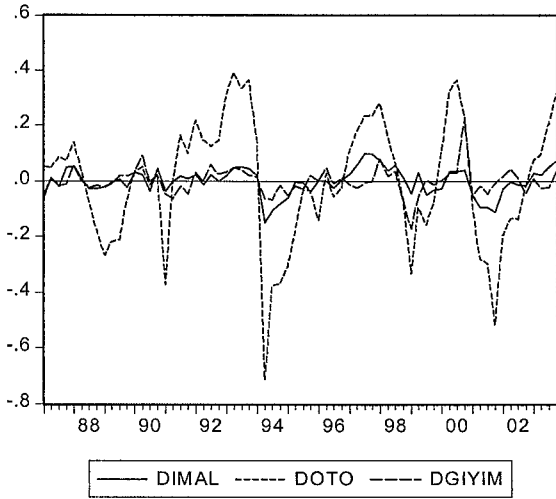
DC: Sabit fiyatlarla tüketim harcamalarındaki konjonktürel hareket.

DX: Sabit fiyatlarla ihracat gelirlerindeki konjonktürel hareket.

DZ: Sabit fiyatlarla ithalat harcamalarındaki konjonktürel hareket.

DPTEKS: Tekstil fiyatları TEFE endeksindeki konjonktürel hareket.

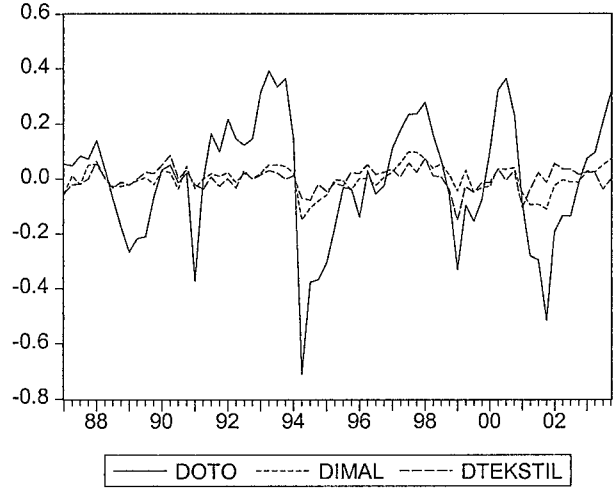
DRE: Reel dolar kuru endeksindeki konjonktürel hareket.

Grafik.2. Endüstriyel Dalganmalar I

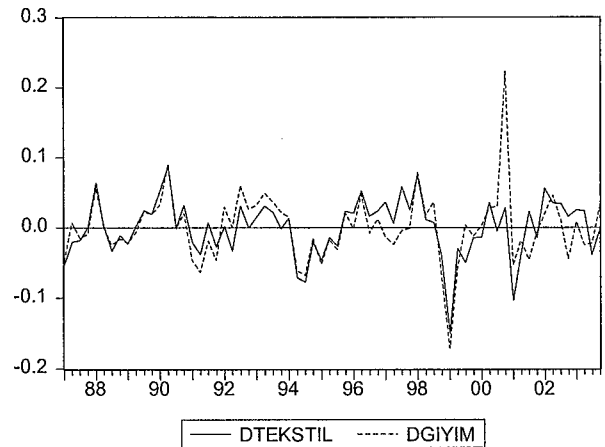
Grafik.2'de giyim endüstrisindeki konjonktürel dalgalanmalar otomotiv endüstrisi ve imalat sanayisindeki konjonktürel dalgalanmalarla karşılaştırılmaktadır. Grafikte görüldüğü üzere otomotiv endüstrisindeki dalgalanmalar (DOTO), giyim endüstrisindeki dalgalanmalara (DGIYIM) nazaran çok daha yüksek bir volatiliteye sahiptir. Sanayi ortalaması olarak tanımlanan imalat sanayisindeki dalgalanmalar (DIMAL) ise giyim endüstrisinden daha istikrarsız fakat otomotiv endüstrisinden daha istikrarlıdır.

Bu durum göz önünde bulundurularak, imalat sanayisindeki konjonktürel dalgalanmalar üzerinde, giyim endüstrisinin, istikrar yaratıcı, otomotiv endüstrisinin ise istikrar bozucu bir etkisi olduğu söylenebilir.

Grafik.3. Endüstriyel Dalganmalar II

Grafik.2'de giyim endüstrisi için yapılan karşılaştırma, Grafik.3'de Tekstil endüstrisi için yapılmaktadır. Grafik.3'de görüldüğü üzere otomotiv endüstrisindeki dalgalanmaların (DOTO), giyim endüstrisindeki dalgalanmalara (DTEKSTIL) nazaran volatilitesi daha yüksektir. Sanayi ortalaması olarak tanımlanan imalat sanayisindeki dalgalanmalar (DIMAL) ise tekstil endüstrisinden daha istikrarsız fakat otomotiv endüstrisinden daha istikrarlıdır. Dolayısıyla Tekstil Endüstrisinde imalat sanayisindeki konjonktürel dalgalanmalar üzerinde, istikrar yaratıcı bir etkisi bulunmaktadır. Giyim Endüstrisinin ve tekstil endüstrisinin, konjonktürel hareketlerinin birbirine bağımlılığını sergilemek için Grafik.4 hazırlanmıştır.

Grafik.4. Tekstil ve Giyim Endüstrilerinde Konjonktür Hareketleri

Grafik 4.'de de görüldüğü üzere 2001 Kriz dönemi haricinde giyim ve tekstil endüstrilerinde konjonktürel hareketler paralellik arz etmektedir.

III.3. Ekonometrik Sınama Sonuçları

İmalat Sanayi

İmalat sanayi üretimindeki dalgalanmalar, tüketim talebindeki dalgalanmalardan kuvvetli ve aynı yönde etkilenmektedir. Bu da, ilgili dönemde sanayi üretiminin, ağırlıklı olarak, iç piyasaya yönelik olduğu sonucunu doğurmaktadır. Buna karşın ihracattaki dalgalanmalar, ithalattaki dalgalanmalara göre imalat sanayisindeki dalgalanmaları daha olumlu ve kuvvetli şekilde etkilemektedir. Reel döviz kuru ile olan ilişki ise istatistiksel olarak anlamlı görülmemektedir. Dışsal şokların etkileri ise 6 ay boyunca azalarak devam etmektedir.

İmalat sanayi üretimindeki dalgalanmaları tetikleyen şoklar asimetrik bir volatilité yapısı içermektedir. Yani negatif şoklar volatilitéyi artırırken, pozitif şoklar volatilitéyi azaltmaktadır. Aynı zamanda belirsizliğin arttığı dönemlerde imalat sanayii üretimindeki dalga yukarı salınma geçmektedir. Bu ise, krizler öncesi genişleme ve aşırı üretim dönemlerinde belirsizliğin arttığını göz önüne getirmektedir. Bu tarz bir ilişki, ağırlıklı olarak, ithalatçı endüstrilerde –örneğin otomotiv endüstrisi- vaki olan riske duyarısız müteşebbis profiline kaynaklanabilir. Öte yandan tekstil endüstrisi ve benzeri ihracatçı endüstrilerde müteşebbisler endüstriyel risk ve belirsizliğe çok duyarlı oldukları gözlemlenmiştir. Buradan elde edilebilecek önemli bir netice de, krizlere doğru giden süreçte, ihracatçı endüstrilerin daralma safhasına girerken ithalatçı endüstrilerin patlama safhasında bulunmalarıdır.

Tablo.5. İmalat Sanayisinde Konjonktürel Hareketler

Bağımlı Değişken: DIMAL				
Yöntem: ML - ARCH				
Örnekleme: 1987:1 2004:6				
62 İterasyon				
Bollerslev-Wooldrige robust standart Hata & kovaryans				
değişken	katsayı	St. hata	t-istatistiği	P-değeri
SQR(GARCH)	2.009076	0.690965	2.907639	0.0036
C	-0.035414	0.011177	-3.168605	0.0015
DC	0.840578	0.126382	6.651070	0.0000
DX	0.149247	0.038288	3.897998	0.0001
DZ	0.091607	0.049345	1.856477	0.0634
DRE	0.173449	0.318538	0.544516	0.5861
MA(1)	0.591996	0.096058	6.162903	0.0000
MA(2)	0.382145	0.075308	5.074453	0.0000
Varyans eşitliği				
C	9.62E-05	2.56E-06	37.51870	0.0000
ARCH(1)	-0.141708	0.055758	-2.541508	0.0110
(RESID<0)*ARCH(1)	0.287065	0.129795	2.211676	0.0270
GARCH(1)	0.776766	0.025766	30.14706	0.0000
R ²	0.822267	Ortalama Bağımlı D.		-1.45E-13
A R ²	0.787355	S.D. Bağımlı D.		0.049128
S.E.R	0.022655	Akaike info kriteri		-4.615928
SSR	0.028741	Schwarz kriteri		-4.224250
Log likelihood	168.9416	F-istatistiği		23.55266
Durbin-Watson	2.230645	Prob(F-istatistiği)		0.000000
Dön. MA Kökleri	-0.30+.54i			-0.30 -.54i

Giyim Endüstrisi

Giyim endüstrisi üretimindeki dalgalanmalar sanayi ortalamasına nazaran daha istikrarlı olmakla birlikte, iki değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamaktadır. Aynı zamanda tekstil üretimi ve doların reel değerindeki dalgalanmalardan çok kuvvetli şekilde etkilenmektedir. Şokların etkileri ise üç ay sonrasına kadar devam etmektedir. Bölüm III.2'deki grafik analizlerinin sonucuna göre giyim endüstrisi, imalat sanayisine göre daha istikrarlı ve şoklardan daha az etkilenen bir yapıya sahipken, bu yapının imalat sanayisinin konjonktürel dalgalanmaları üzerinde istikrar yaratıcı bir etkiye sahip değildir.

Tablo.6. Giyim Endüstrisinde Konjonktürel Hareketler

Bağımlı Değişken: DGIYIM				
Yöntem: ML - ARCH				
Örnekleme: 1987:1 2003:4				
62 İterasyon				
Bollerslev-Wooldrige robust standart Hata & kovaryans				
değişken	katsayı	St. hata	z-istatistiği	P-değeri
SQR(GARCH)	0.452067	0.182676	2.474691	0.0133
C	-0.000799	0.008990	-0.088870	0.9295
DIMAL	0.111893	0.085768	0.786652	0.1971
DTEKSTIL	0.916577	0.070882	12.93095	0.0000
DRE(1)	3.534009	0.691307	38.46457	0.0000
MA(1)	1.102219	0.165009	25.34086	0.0000
MA(2)	0.335007	0.190284	1.760565	0.0835
Varyans Denklemi				
C	56.74093	2.45098	48.50393	0.0000
ARCH(1)	0.447552	0.347671	1.274451	0.2865
(RESID<0)*ARCH(1)	1.976365	0.543754	1.100436	0.3452
GARCH(1)	-0.68912	0.059439	-5.78437	0.0000
R ²	0.668278	Ortalama Bağımlı D.		0.000229
A R ²	0.634543	S.D. Bağımlı D.		0.049389
S.E.R	0.029857	Akaike info kriteri		-4.084766
SSR	0.052596	Schwarz kriteri		-3.852530
Log likelihood	141.7973	F-istatistiği		19.80994
Durbin-Watson	1.947344	Prob(F-istatistiği)		0.000000
Dön. MA Kökleri				-0.55+.18i -0.55 -.18i

Tekstil Endüstrisi

Tekstil endüstrisi için en önemli talep bileşeni giyim endüstrisi üretim seviyesi olarak belirlenmiştir. Endüstriyel dalgalanmaların her iki endüstri için de paralel hareket ettiği gözlemlenmektedir. Yine, imalat sanayi üretimindeki dalgalanmalara nazaran tekstil endüstrisindeki dalgalanmalar daha istikrarlıdır ve genel imalat sanayisindeki riskleri ancak %11 oranında yansıtmaktadır. Tekstil fiyatlarındaki genişleme %3 oranında da olsa üretimi olumlu etkilemekte ve Doların reel değerindeki dalgalanmalar ise endüstriyel dalgalanmaları çok kuvvetli ve aynı yönde etkilemektedir.

Üretime gelen dışsal şoklar, endüstriyel dalgalanmaları 6 ay boyunca etkilemektedir. Aynı zamanda belirsizliğin, yani, dışsal şokların volatilitésinin artması endüstriyel dalgalanmanın aşağı salınımına yol açmaktadır. Yani ele alınan dönemde, belirsizlik arttıkça ve güven azaldıkça, tekstil endüstrisinde üretim bir daralma safhasına girmektedir. Bu açıdan bakıldığında,

grafik analizinde, imalat sanayisine göre daha istikrarlı bir yapıya sahip olan tekstil endüstrisinin imalat sanayi konjonktürü ile anlamlı bir istatistiki ilişkiye sahip bulunması, istikrar yaratıcı etkisinin bir teyidi olarak ele alınabilir.

Tablo.7. Tekstil Endüstrisinde Konjonktürel Hareketler

Bağımlı Değişken: DTEKS				
Yöntem: ML - ARCH				
Örneklem: 1987:1 2003:4				
68 İterasyon				
Bollerslev-Wooldrige robust standart Hata & kovaryans				
değişken	katsayı	St. hata	z-istatistiği	P-değeri
SQR(GARCH)	-0.452067	0.182676	-2.474691	0.0133
C	0.000358	0.002587	0.138245	0.8900
DGIYIM	0.929884	0.015785	58.90958	0.0000
DIMAL	0.101805	0.017017	5.982617	0.0000
DPTKS	0.039732	0.011715	3.391462	0.0007
DRE	4.621241	0.120143	38.46457	0.0000
MA(1)	1.013743	0.040004	25.34086	0.0000
MA(2)	0.979999	4.50E-05	21754.74	0.0000
Varyans Denklemi				
C	-18.24091	0.957261	-19.05531	0.0000
ARCH(1)	0.199396	0.124908	1.596348	0.1104
(RESID<0)*ARCH(1)	0.144328	0.095929	1.504529	0.1324
GARCH(1)	-0.816792	0.094821	-8.614048	0.0000
R ²	0.969908	Ortalama Bağımlı D.		-2.63E-13
A R ²	0.963997	S.D. Bağımlı D.		0.040442
S.E.R	0.007674	Akaike info kriteri		-6.773385
SSR	0.003298	Schwarz kriteri		-6.381707
Log likelihood	242.2951	F-istatistiği		164.0848
Durbin-Watson	1.812946	Prob(F-istatistiği)		0.000000
Dön. MA Kökleri	-0.51+.85i			-0.51 -.85i

Otomotiv Endüstrisi

İmalat Sanayi üretimindeki dalgalanmalara nazaran otomotiv endüstrisi üretimindeki dalgalanmalar daha istikrarsız görünmektedir. Yani, ele alınan dönemde, otomotiv endüstrisinde endüstriyel risk, sanayi ortalamasının neredeyse 2 misli büyüklüktedir. Sonuçlardan elde edilen bir başka bulgu da otomotiv endüstrisinin ithalata çok bağımlı olduğudur. Buna karşın doların reel değeri, bu endüstrideki üretim dalgalanmalarını pozitif yönde etkilemekte, fakat bu katsayı tahminçisi istatistiksel olarak anlamsız gözükmektedir. Dışsal şoklar üç ay sonra yarı yarıya etkisini korumaktadır. Fakat belirsizlik düzeyi üretimdeki dalgalanmaları etkilememekte ve belirsizliğin uzun dönemli olduğu gözlemlenmektedir. Grafik analizinden de görülen, otomotiv endüstrisinin imalat sanayisinden daha istikrarsız bir yapıya sahip olduğudur. Otomotiv endüstrisindeki konjonktürel dalgalanmalar ile imalat sanayi konjonktürel dalgalanmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin mevcudiyeti ise otomotiv endüstrisinin imalat sanayisinin konjonktürel yapısında istikrarsızlık yaratıcı bir etkiye sahip olduğunu işaret etmektedir.

Tablo.8. Otomotiv Endüstrisinde Konjonktürel Hareketler

Bağımlı Değişken: DOTO				
Yöntem: ML - ARCH				
Örneklem: 1987:1 2003:4				
4616 İterasyon				
Bollerslev-Wooldrige robust standart Hata & kovaryans				
Değişken	katsayı	St. hata	z-istatistiği	P-değeri
C	0.007439	0.015051	0.494262	0.6211
DIMAL	2.092611	0.366110	5.715806	0.0000
DZ	0.926905	0.162580	5.701236	0.0000
DRE	0.760669	1.116368	0.681379	0.4956
MA(1)	0.452752	0.114848	3.942190	0.0001
MA(2)	0.084506	0.099172	0.852116	0.3941
Varyans denklemi				
C	-0.000540	0.000156	-3.458613	0.0005
ARCH(1)	0.040958	0.048694	0.841139	0.4003
GARCH(1)	1.001719	0.062778	15.95649	0.0000
R ²	0.820001	Ortalama Bağımlı D.		-2.06E-13
A R ²	0.795594	S.D. Bağımlı D.		0.224523
S.E.R	0.101510	Akaike info kriteri		-1.757416
SSR	0.607952	Schwarz kriteri		-1.463657
Log likelihood	68.75213	F-istatistiği		33.59736
Durbin-Watson	1.967040	Prob(F-istatistiği)		0.000000
Dön. MA Kökleri	-0.23+.18i			-0.23 -.18i

IV. SONUÇ

Tekstil ve hazır giyim sektörleri gerek istihdam gerekse ihracat açısından Türkiye için önemli sektörlerdir. Bu durum, ATC anlaşmasının Türkiye ekonomisi üzerindeki negatif etkisinin, beklenenden daha büyük olacağına bir göstergesidir. 1994, DTÖ- Uruguay Toplantısında imzalanan ATC anlaşması ile 1995-2005 arası dönemde tekstil ve hazır giyim ticaretinde kotalar kademeli olarak kaldırılmıştır. ATC anlaşması sonucunda, bu sektörlerde Türkiye hızla pazar kaybetmektedir. Bu çalışmada ATC anlaşmasının Türkiye'de, İktisadi konjonktür üzerindeki etkileri, endüstriyel dalgalanmalar ve genel konjonktür arasındaki ilişkiler çerçevesinde incelenmiştir. Bu amaçla, tekstil ve hazır giyim yanı sıra otomotiv endüstrisi ile imalat sanayi ve genel konjonktür arasındaki ilişkilere ek olarak, doların reel değerindeki dalgalanma da, incelenen endüstriyel dalgalanmaları etkileyen bir faktör olarak ele alınmıştır.

Ampirik analiz sonuçlarına göre, Tekstil ve hazır giyim endüstriyel dalgalanmaları önemli ölçüde paralellik arz etmektedir. Bu durum, tekstil endüstrisi için en önemli talep bileşenin giyim endüstrisi üretim seviyesi olmasının kaynaklanmaktadır. tekstil endüstrisindeki dalgalanmalar, imalat sanayi üretimindeki dalgalanmalara nazaran daha istikrarlıdır ve genel imalat sanayisindeki riskleri ancak %11 oranında yansıtmaktadır. Böyle bir sonuç tekstil endüstrisini genel konjonktüre istikrar kazandırdığı anlamına gelmektedir. Doların reel değerindeki dalgalanmalar ise tekstil endüstrisindeki dalgalanmaları çok kuvvetli ve aynı yönde etkilemektedir.

Giyim endüstrisi üretimindeki dalgalanmalar ile imalat sanayi dalgalanmaları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamaktadır. Giyim endüstrisi üretim düzeyi, tekstil üretimi ve doların reel değerindeki dalgalanmalardan çok kuvvetli şekilde etkilenmektedir.

Otomotiv endüstrisi üretimindeki dalgalanmalar, İmalat Sanayi üretimindeki dalgalanmalara göre daha istikrarsızdır. Hatta, ele alınan dönemde, otomotiv endüstrisinde endüstriyel risk, sanayi ortalamasının neredeyse 2 misli büyüklüktedir. Otomotiv endüstrisindeki konjonktürel dalgalanmalar ile, doların reel değeri arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamsız, imalat sanayi konjonktürel dalgalanmaları ile ise anlamlıdır. Dolayısıyla çalışmanın başında yapılan imalat sanayi konjonktür dalgalanmaları ile genel iktisadi konjonktürün önemli ölçüde paralellik arz ettiği varsayımı altında, otomotiv endüstrisinin istikrarsızlık yaratıcı bir özelliğe haiz olduğu görülmektedir. Sonuçlara göre, ATC anlaşmasının, Tekstil endüstrisindeki ihracatı negatif yönde etkilemesinin, Türkiye’de Konjonktürel hareketlerini daha istikrarsız bir hale getireceği söylenebilir. Sonuçlara göre tekstil endüstrisinin en önemli talep kaynağı giyim endüstrisi olduğundan aynı sonucun giyim endüstrisi için de geçerli olduğu söylenebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Dış Ticaret Müsteşarlığı. (2004). *Sektörel İstatistikler*.
- [2] Karabulut, G.; Bilgin M.H. & Arı S. (2004). *Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücünü Artırıcı Politika Önerileri*. İstanbul: Om Yayınevi.
- [3] (2003). World Textile and Apparel Trade Production Trends. *Textile Outlook International*, 323, March-April, 36-37.
- [4] WTO. (2004). *Trade Statistics*. New York: World Trade Organisation.
- [5] Griswold, D.T. (2003). Free-trade Agreements: Steppingstones to a More Open World. CATO Institute. *Trade Briefing Paper*, No:18, July.
- [6] Yuefen, L. (2002). China’s Accession To WTO: Exaggerated Fears? *United Nations Conference on Trade and Development*, No:165, November.
- [7] (2002). *Spinning and Weaving Cost Comparisons*. Washington: Werner International.
- [8] Qingliany, Q. (1999). *The Development Of The China Apparel Industry*. Boston: Harvard Center Of Textile And Apparel Research.

- [9] Tan, B. (2001). *Overview of the Turkish Textile and Apparel Industry*. Boston: Harvard Center for Textile and Apparel Research, December.

Gökhan KARABULUT (gbulut@istanbul.edu.tr) has PhD degree from İstanbul University Faculty of Economics. His research areas are business cycles, financial crises, behavioral economics and experimental economics. He works at İstanbul University, Department of Economics as Assistant Professor.